

REGENERACIÓ URBANA I REHABILITACIÓ SOSTENIBLE

TALLER TEMÀTIC Quadrimestre Primavera
ETSAB CURS 2021/2022

Carles Crosas, *Dept. Urbanisme*
Oriol Cusidó, *Dept. Projectes Arquitectònics*
Còssima Cornadó, *Dept. Tecnologia*

Clara González, *Assistència docent*

Horari: Dimarts (8:30h-11:30h) i Dijous (10:30h-13.30h)

Aula: 5.3 + 5.4

Instagram: [rurs_tt.etsab](https://www.instagram.com/rurs_tt.etsab)

OBJECTIUS I ESTRUCTURA DEL TALLER TEMÀTIC I SEMINARI

El projecte de Regeneració Urbana i Rehabilitació Sostenible [RURS] s'aborda des de dues aproximacions simultànies en el taller de projectes i en el seminari. La seva amplitud de temes i escales és observada en metodologies

docents i aproximacions projectuals diverses: en els anàlisis de naturalesa urbana i arquitectònica d'ampli espectre, en la descripció i crítica de casos d'estudi i en classes de discussió instrumental i teòrica.

La capacitat de l'estudiant en el projecte complex de regeneració urbana s'exercita alhora a través de dues realitats diferenciades: una de caràcter més local, que facilita un anàlisi i coneixement detallat d'alguns casos en l'àmbit de la regió metropolitana de Barcelona (SEMINARI) i una altra realitat més desconeguda i menys pròxima, en el marc d'una capital de la Mediterrània, on es desenvolupa la pràctica del projecte (TALLER).

Aquest exercici dual permet eixamplar el coneixement temàtic sobre els temes de la regeneració i rehabilitació urbana a través de mecanismes d'aprenentatge complementaris. Les qüestions principals de discussió i aprenentatge que s'aborden en el taller temàtic són:

- **La identificació de les oportunitats i les problemàtiques d'un fragment urbà complex** a partir d'un anàlisi multi-sectorial i multi-escala que observi tant l'estructura física de la ciutat i de l'entorn urbà seleccionat (les estructures urbanes, els espais urbans, els edificis -amb els seus programes, composició, materialitat, deficiències i valors intrínsecs...-), com el seu paisatge humà, els condicionants socioeconòmics, les variables ambientals, etc.
- **la selecció d'emplaçaments estratègics** que permetin construir un projecte de millora i de transformació activa de l'entorn d'acord amb les potencialitats i deficiències identificades, articulant, intensificant i optimitzant els espais urbans i els edificis existents, buscant construir espais de cohesió social i identitat urbana.
- **l'establiment d'estratègies projectuals d'escala diferents**, amb un caràcter més general i/o específic, sobre un àmbit més extens o acotat, tenint en compte tots aquells aspectes que relacionem amb l'urbanisme, l'arquitectura i la construcció.
- i finalment, **conceptualitzar i desenvolupar projectes d'escala diversa**, que estiguin atents al context, que defineixin programes oportuns, diversos i actualitzats, amb solucions constructives i estructurals òptimes, i que proposin en definitiva, solucions contemporànies, durables i atractives a totes les escales.

El desenvolupament del treball es durà a terme en grups de tres alumnes i es fomentarà la interrelació entre grups i el debat col·lectiu per l'enriquiment de cadascuna de les propostes.

CONTINGUTS GENERALS DEL TALLER

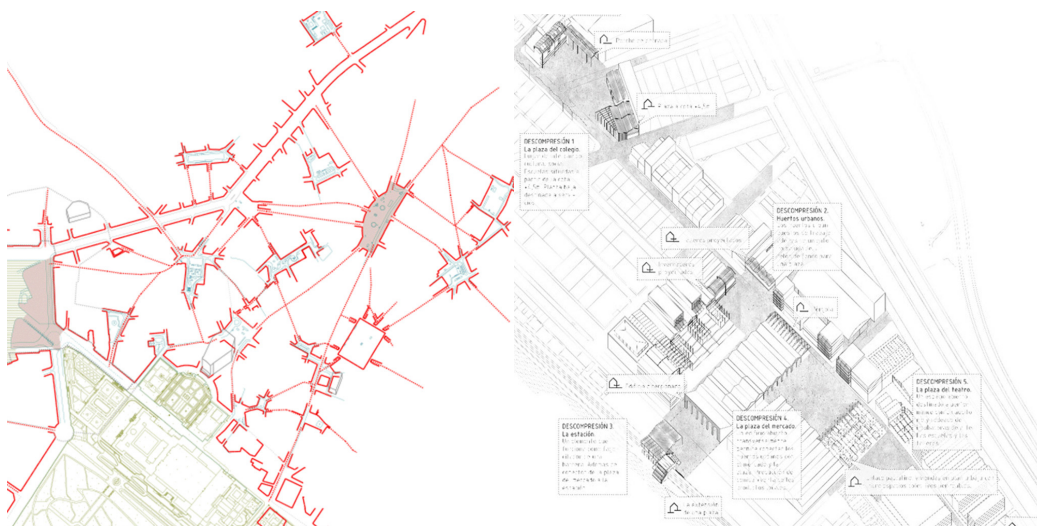
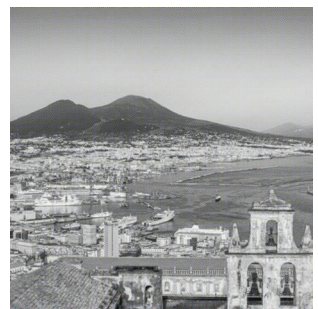
El taller de Regeneració Urbana i Rehabilitació Sostenible [RURS] proposa desenvolupar un projecte en un fragment de ciutat existent en un exercici de síntesi entre l'urbanisme, l'arquitectura i la tecnologia. No es tracta de desenvolupar projectes a partir d'unes premisses establertes, sinó de definir un recorregut on es formulen els anuncisats, s'identifiquen els llocs i es dissenyen els projectes incorporant totes les escales que són pròpies de la formació de l'arquitecte. El taller selecciona en cada edició una ciutat capital del **Mediterrani** (Nàpols, Marsella, Cagliari...) com a escenari de projecte. A través d'una realitat urbana menys coneguda es vol descobrir la complexitat i la diversitat urbanes en espais contemporanis que podem aprehendre per tenir substrats culturals i materials relativament pròxims.

La ciutat construïda és el lloc per excel·lència del projecte contemporani. El **compromís amb la ciutat heretada** abans que amb l'extensió urbana, ens porta a re-projectar les ciutats per fer-les millors espais per la cohesió social, pel desenvolupament econòmic equilibrat i per l'eficiència ambiental.

Cada curs proposarà un **fragment d'una ciutat com a laboratori** de reflexió sobre la ciutat contemporània i el seu futur. Es tracta de desenvolupar un anàlisi ampli per entendre les característiques principals d'un barri o teixit urbà consolidat (trames comunes, polígons residencials, teixits mixtes,...) sotmesos a algunes tensions urbanes, pressions econòmiques, problemes ambientals, vulnerabilitat i segregació social, entre d'altres. Conflictos que s'expressen en l'espai públic, en la pell i a l'interior dels edificis, en la plantes baixes i el carrer, en les activitats,... definint entorns fràgils, de vegades, obsolets i deteriorats, que necessiten projectes intel·ligents per a la seva reforma, reactivació, revaloració i preservació.

El taller selecciona en cada edició una ciutat capital del **Mediterrani** (Nàpols, Marsella, Cagliari...) com a escenari de projecte. A través d'una realitat urbana menys coneguda es vol descobrir la complexitat i la diversitat urbanes en espais contemporanis que podem aprehendre per tenir substrats culturals i materials relativament pròxims.

El **viatge d'estudis** és una activitat central vinculada al taller, que s'organitzarà en col. laboració amb universitats i/o altres entitats locals per fer una immersió profunda a les problemàtiques i oportunitats de la ciutat.

EL LLOC: NÀPOLS I SAN GIOVANNI A TEDUCCIO

●

Emplaçada a un esplèndid golf i resguardada del mar, Nàpols és la gran metròpolis del sud d'Itàlia i una de les grans capitals de la Mediterrània. Fortament caracteritzada per una geografia exuberant on destaca la presència del Vesubi, la ciutat s'estén per un continu urbà entre Pozzuoli i Sorrento, abraçant les mítiques ciutats romanes de Pompeia i Erculano situades a les faldes del volcà.

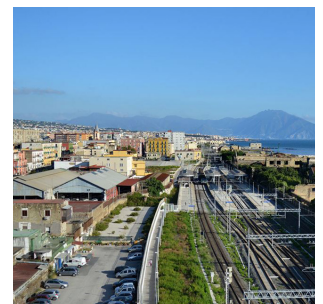
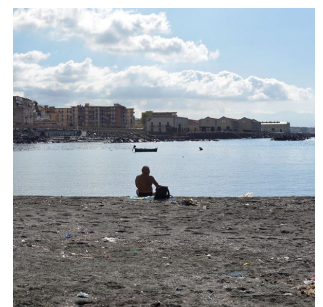
La urbanitat acumulada en aquest territori és un interessant palimpsest especialment apreciat en el centres històrics de la ciutat capital i de les poblacions dels seus voltants. La gran metròpolis napolitana però, una ciutat de més de 4 milions d'habitants, està feta també de moltes "perifèries", de molts fragments urbans inconnexes que s'han anat entrellaçant al llarg del segle XX i que són grans espais d'oportunitat per la ciutat contemporània.

San Giovanni a Teduccio és l'exemple de barri construït a glops a l'ombra del gran port i les seves successives extensions, que durant els segles XIX i XX va atreure la indústria i la logística a ocupar les planes privilegiades a la zona oriental de la ciutat.

Uns segles abans, San Giovanni va ser com Barra i Ponticelli, un casale en la constel·lació d'assentaments que es disposen al Golf de Nàpols on sumptuoses Villes Vesuvianes van arrenjarar-se sobre la Migla d'Oro.

La implantació de les indústries, les activitats logístiques i les grans infraestructures van canviar els equilibris originals d'aquest territori. L'àrea de San Giovanni va popularitzar-se per la implantació de grans fàbriques com la Cirio o Corradini, emplaçades a tocar del ferrocarril i del port.

El conjunt d'aquestes activitats econòmiques van reclamar la construcció de grans conjunts d'habitatge massiu, amb l'emblemàtica Taverna de Ferro que és avui la imatge més explícita de les problemàtiques que viu el barri. El Corso San Giovanni a sud, el Viale due Giugno a l'oest, la Via Nuova Villa a l'est i la Via Villa San Giovanni al nord són traces estructurals en un espai urbà mancat de referències clares, on l'absència dels principis de continuïtat i harmonia que guien la ciutat tradicional fan menys òbvia la discussió sobre la forma urbana i de l'arquitectura. L'enteniment de les actuals problemàtiques i els reptes ambientals, socials i funcionals d'aquest fragment urbà assentaran les bases pel desenvolupament d'un projecte transescalar, fet d'interseccions entre context, programa i tècnica.

LES ETAPES DEL TALLER

1. ANÀLISI I INTERPRETACIÓ DE L'ENTORN CONSTRUÏT

Mirades temàtiques intencionades i diferents, elaborades per a cadascun dels grups, permetran una aproximació complexa a la realitat - entre l'objectivació i la intuïció, entre les capes i els fenòmens -. A través de cartografies i vídeos [1] s'identificaran els conflictes i els valors d'identitat, històrics, socials, ambientals, arquitectònics, patrimonials, entre d'altres. El conjunt de mirades parcials i fragmentàries donarà lloc a una aproximació més integral i compartida, amb interpretacions creuades i complementàries.

En general, l'exercici permetrà des d'un primer moment, participar del debat sobre què és i que s'entén com a regeneració urbana i sobre quins són les dificultats presents i els reptes de futur de la ciutat existent.

2. MICRO-INTERVENCIONS

Entre la mirada àmplia de l'anàlisi i la concreció d'una estratègia urbana en relació amb les diferents mirades temàtiques, es proposarà una primera intervenció sobre el lloc, a partir de micro-intervencions que donin resposta a les primeres idees, i que serveixin per a aprofundir en la reflexió sobre el lloc i les seves possibilitats i camins de transformació.

Es realitzarà una proposta d'una micro-intervenció en l'àmbit [2], una proposta en temps i desenvolupament acotats (2 setmanes) per tal d'incidir de manera molt concreta sobre el parc edificat, sobre l'espai lliure, sobre les activitats, etc. Es tracta de definir accions molt precises per la millora de l'habitabilitat i l'accessibilitat en els habitatges, actuacions sobre les plantes baixes, reconfiguració dels espais públics, demolició i addicions parcials...

3. ESTRATÈGIA URBANA, OPORTUNITATS I IDENTIFICACIÓ PROJECTES

L'aproximació d'escala urbana se sintetitzarà en una imatge interpretativa que partint de la visió temàtica de cada grup s'haurà enriquit dels treballs i discussions en el marc de la classe [3]. El plànol de diagnosi il·lustrarà els trets més significatius del lloc i establirà les bases per una proposta d'estratègia/es urbana/es [4] a l'escala del barri.

Cada proposta buscarà relacionar projectes d'escala diferents, des del context urbà fins al procés constructiu i la seva materialitat associada. En aquest recorregut s'identificarà un nombre de projectes [5] que donin resposta als reptes de la regeneració urbana a través d'una intervenció que pot ser de rehabilitació, ampliació, superposició, d'un o més edificis i espais lliures existents.

4. AVANTPROJECTE – LLOC + PROGRAMA + ACTUACIÓ

D'entre la sèrie de projectes identificats, se'n seleccionarà un que serà objecte d'un exercici de disseny de major compromís i detall. En una primera fase d'**avantprojecte**, es definirà **un programa d'usos** com a part fonamental de la proposta. Es tracta d'aprendre a projectar programes complexos, que siguin catalitzadors en el seu emplaçament, estratègics en relació a les necessitats i oportunitats identificades, on la reprogramació sigui un element tan essencial com l'atenció als nous models residencials, productius o d'equipaments.

Atent a les problemàtiques i oportunitats urbanes i definits lloc i programa, cada projecte desplegarà els seus propis arguments recurrent raonaments deductius i inductius com a recursos per la definició arquitectònica.

5. DESENVOLUPAMENT DEL PROJECTE

La fase final del curs es dedicarà al desenvolupament arquitectònic del projecte i a reforçar la narrativa que enllaça les diferents fases i aproximacions del curs, des de l'anàlisi inicial, fins a la definició constructiva de les intervencions, establint els vincles entre les estratègies generals i les solucions particulars de disseny.

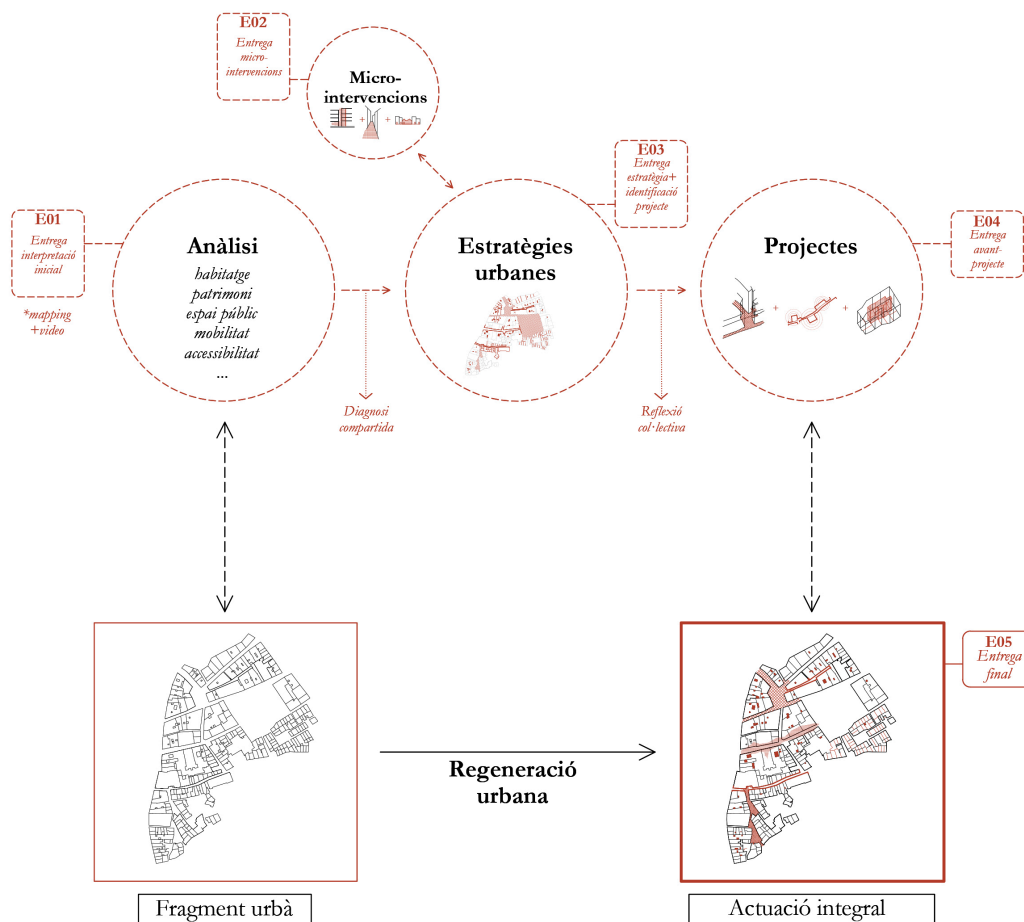
SISTEMA D'AVALUACIÓ

L'avaluació continuada és el resultat de la participació activa de l'estudiant i el seu grau d'assoliment dels continguts del curs, vehiculat a través de pràctiques de projecte i síntesi. El resultat final serà fruit de la ponderació de **5 lliuraments parcials**, que faran referència a les diferents escales de discussió dels projectes:

L'escala urbana, el lloc i la definició arquitectònica i material de la proposta. Els treballs s'iniciaran en grups de tres però l'avaluació final serà individual pel conjunt del curs. Pel cas de no superar l'avaluació continuada s'establirà en cada curs el format i contingut una prova final com a segona avaluació.

CALENDARI DE LLIURAMENTS

17/02/2022	Lliurament interpretació inicial. Mapping i vídeos
03/03/2022	Lliurament micro-intervencions
24/03/2022	Lliurament estratègia urbana + identificació projecte
07/04/2022	Lliurament avantprojecte – lloc + programa + actuació
26/05/2022	Lliurament final per curs
17/06/2022	Examen / Lliurament extra-ordinari

TREBALL FINAL DE GRAU

●

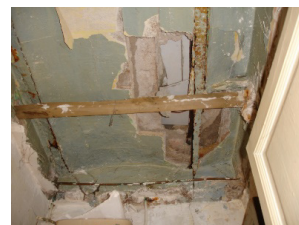
L'estudiantat que faci el TFG en el marc del TT, seguirà la tutoria d'un/a dels professor(e)s que li serà assignat en relació a la temàtica. El TFG es desenvoluparà com un treball que incidirà en un o diferents aspectes del projecte que s'estigui realitzant. Aquesta intensificació per ser de caràcter projectual, tècnic o teòric, segons els interessos de l'estudiantat i d'acord amb el/la director/a. Cada TT inclourà dintre del seu programa docent l'enfoc de TFG i els procediments de realització [extret de la normativa general].

Els temes de TFG es relacionaran tant amb els temes del Taller Temàtic com amb els de Seminari. L'aproximació complementària de les dues assignatures oferirà un ampli ventall de possibilitats als estudiants. Els professors suggeriran alguns temes concrets en relació a la seva expertesa però estaran igualment oberts a acompanyar propostes que sorgeixin dels propis estudiants en el marc dels temes de les dues assignatures.

En relació al Seminari se suggeriran temes que proposin un aprofundiment intensiu i d'extensió sobre els tòpics de la regeneració urbana i la rehabilitació. L'orientació podrà ser de caràcter més general, en clau crítica, però preferentment es focalitzarà en casos d'estudi, tant a l'escala local com internacional, habitualment proposats pels professors però també plantejats pels estudiants.

En relació al Taller Temàtic, podran suggerir-se aproximacions a temes i projectes d'ampli espectre per exemple, en relació a la ciutat on es desenvolupa el projecte (al·tres projectes urbans, intervencions arquitectòniques i en espais públics,...). Específicament es podran suggerir treballs sobre aspectes relatius al projecte que es desenvolupi, com per exemple en relació al programa (intensificació a través de projectes anàlegs de referència, exploracions normatives, etc.) o a les solucions constructives (ús específic de materials, tècniques de rehabilitació i restauració, elements i processos constructius, etc.)

Just després del viatge a Nàpols, caldrà que cada estudiant formuli una breu proposta (lliurament primer TFGTT - 10 de febrer) que consti de 1/títol, 2/objectius, 3/tema i 4/aproximació amb un màxim de 300 paraules.

BIBLIOGRAFIA I RECURSOS GENERALS NÀPOLS

- De Seta, Cesare. *Napoli*. Roma; Laterza, 1981
- Pagano, Lilia; *Periferie di Napoli. La geografia, il quartiere, l'edilizia pubblica*, Electa Napoli, 2001.
- Pezza Valeria; *Città metropolitana. Vesubio, Infrastrutture, territorio*. Università degli Studi di Napoli Federico II, Napoli 2005.
- Miano, Pasquale; “*L'area orientale di Napoli e le variazioni del progetto urbano*”, a Napoli verso oriente, aRejana Lucci & Michelangelo Russo (a cura di), Collana Urbana. Studi per la città contemporanea, Napoli, 2012.
- Berruti, Gilda; Ceci, Francesco; “*Il valore aggiunto della partecipazione. Un processo di trasformazione urbana a Napoli est*” a La pianificazione comunale nel Mezzogiorno a cura di Emanuela Coppola, 2015
- Domenico, Francesco; Coppola, Emanuela “*Si può parlare di pianificazione paesaggistica nelle aree adelevata antropizzazione?*” a Petroncelli, Elvira (a cura di) : Il paesaggio tra rischio e riqualificazione. Chiavi di lettura, Territorio & Aree urbane Napoli : Liguori, 2013
- *Piano Urbanistico Comunale di Napoli, Comune di Napoli, 20xx*
- *Piano Urbanistico Attuativo San Giovanni a Teduccio. Preliminare di Piano, Comune di Napoli, 20xx*

Filmografia:

- De Sica, Vittorio; “*L'oro di Napoli*”, 1954
- De Sica, Vittorio; “*Matrimonio all'Italiana*”, 1964
- Rosi, Francesco; “*Le mani sulla città*”, 1963
- Ferrante, Agostino; “*Selfie*”, 2019

BIBLIOGRAFIA I RECURSOS GENERALS NÀPOLS

Referències Bàsiques

- AAVV. *Handbook on Sustainable and Circular re-use of spaces and buildings. Urban Agenda for the EU*. <https://ec.europa.eu/futurium/en/circular-economy/handbook-sustainable-and-circular-re-use-spaces-andbuildings-0>
- Solà-Morales i Rubió, Manuel. *De cosas urbanas*. Barcelona: Gustavo Gili, 2008
- Baum, Martina; Christiaan, Kees; (ed.), *City as loft : adaptative reuse as a resource for sustainable urban development*, Zürich, GTA Verlag, 2012
- Bergevoet, Tom; Van Tuijl, Maarten. *The Flexible City. Sustainable Solutions for a Europe in Transition*, nai010 publishers, 2016
- Busquets, Joan; Correa Felipe, *Cities X lines: a new lens for the urbanistic project*, Cambridge MA: GSD - Nicolodi Editore, 2006

Referències Complementàries

- AAVV. *Barcelona, transformació: plans i projectes*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008 i Plans i projectes per Barcelona, 2011-2015, Ajuntament de Barcelona, 2015. Sèrie de monografies compilació de plans i projectes Ajuntament de Barcelona (diferents anys).
- Crosas, Carles; Clua, Álvaro et al (ed.). *Re-Mix: Paisatges Urbans Productius / Urban production Landscapes*, LUB-UPC-Ajuntament de L'H, 2018.
- Fabian, Lorenzo; Munarin, Stefano; “*Re-cycle Italy. Atlante. Nuovi cicli di vita per architetture e infrastrutture della città e del paesaggio*”, Siracusa, Lettera Ventidue Edizione, 2017. <http://recycleitaly.net/il-progetto/>
- Mostafavi, M., Doherty, G. (ed.), *Ecological Urbanism*, Lars Publishers, Baden, 2010
- Valero, Elsa (dir), “*Glosario de reciclaje urbano*”, memorias culturales, General de Ediciones de Arquitectura, Madrid, 2014

taller temàtic

RURS

regeneració rehabilitació
urbana sostenible

Jornada 6